

Ковилька Тишма Јанковић
МАГЛЕНИ ДАНИ

Уредник
Зоран Колунџија

Рецензенти
Проф. др Павле Илић
Рајко Лукач

Ковиљка Тишма Јанковић

МАГЛЕНИ ДАНИ

РОМАН У ТРИ КЊИГЕ

ПРОМЕТЕЈ
Нови Сад

Роман „Маглени дани“ је награђен првом наградом
за југословенски савремени ратни роман на тему из
ослободилачких ратова наших народа са конкурса за
књижевну награду
Фондације „Драгојло Дудић“
за 1994. годину.

МАГЛЕНИ ДАНИ, КУРЈАЦИ ИЗЛАЗЕ!

*

*Ово су дани маїлени
ово је маїла суновраїџа
долази из іроїшлâ и йонорâ
у којима су йолике костїи,
долази да нас сїомене
на сїраву, на крик, на ломоїџ.
Маїла, слеђена маїла
навјешїџава нам долазак ђавола
оїакої дозлабоїа.*

Душан Костић

ГЛАСОВИ ПРОШЛОСТИ (разговори с њима)

(Два романа Ковиљке Тишма Јанковић „Маглени дани“ и „Дозиви кроз олују“)

Ковиљка Тишма Јанковић је од оних писаца који су тематски чврсто везани за завичај. О свом личном завичају, посебно оном њеном делу који се зове Лапачка долина, она пише и у збиркама приповедака *Деца с џуштолине*, *Нијема нарицаљка*, *Врилози*, *Сноморице*, *Расиварање сна* и у романима *Јадни мој Јудо* и *Мајлени дани*. Овај други, *Мајлени дани*, најобимније је њено досад објављено дело. То је трокњижје које обухвата три периода из личног живота: крај Првога, почетак Другога светског рата и време између њих. То је уједно и најдубљи литерарни захват у битисање света овога краја за који до сада знамо.

Ово истичемо стога што се њен роман *Дозиви кроз олују* (Матица српска, Нови Сад, 2003.) тематски надовезује на *Мајлене дане*, што се јунаци из олујних и маглених дана међусобно дозивају, кад на јави, кад у имагинацији списатељице ових романа. Стога ће роман *Дозиви кроз олују* бити много ближи оним читаоцима који познају роман *Мајлени дани*, јер је он, у неку руку, развијен епилог романа који му претходи, иако се у свести читалаца прима као посебна литерарна творевина. У роману *Мајлени дани* списатељичина пажња је претежно била заокупљена хрватско-српским прикривеним трвењима пред Други светски рат, усташким дивљањима по њеном завичају и устанком против њих, а у роману *Дозиви кроз олују* она је заокупљена чудес-

ном бежанијом Срба из Лике пред „Олујом“, како су разметљиво њени стратеги назвали офанзиву хрватске (и сваке друге) војске на српска села и градове.

Овај роман и започиње сликом монструма у чијој глави су „олује“ започињале своје ковитлање: „Те вруће, загушљиве августовске вечери телевизија је приказивала како се на Книнску тврђаву попео монструм. Искривио је танку губицу – закривљено сјечиво јатагана, иза које су блеснули очњаци, извиле му се обрве, готово се саставиле у унутрашњим крајевима и обликовале латинско слово V – ликује наказа – у лијевак, у гротло, у ждријело вулкана.“

На крају романа је опет једна стравична слика, један списатељичин сан од кога стрепи и који јој се у различитим варијантама понавља више од тридесет година. Тај сан за основу има легенду о настанку Лапачке долине, а легенде су за списатељицу „поетизована историја“ и због тога се дубоко урезају у нашу свест. По тој легенди, Лапачка долина је некада била сва под водом, па су Турци њен моћни извор у Манитој дрази затворили бивољим кожама, после чега је, ослобођена од воде, синула голема и прекрасна долина. Обузета од детињства том легендом, списатељица је већ као стасала девојка, у студентским данима, по Манитој дрази тражила тај чудесни извор. Разочарала се кад је нашла само изворац-поточић, за кога се верује да долази из бивољег ока. Старији су је узалуд убеђивали да су Турци извор затворили не бивољим кожама, већ челичним плочама.

Српска бежанија из Лике оживела је тај њен сан и сада он тече „испред њених очију, усред бијела дана“, а „пун је изобличених и застрашујућих немани“. У њему види своју Лапачку долину како цела тоне у воду, јер ју је задесила страшна поплава, а вода не понире испод Оберлапца, где је увек понирала, и не одлази испод земље у реку Уну, камо је вода из Лапачких бара увек одлазила. Чује се да су Турци то ушће затворили челичним плочама. У тој помахниталој поплави нестаје село по село, брдо по брдо, нестаје и град Доњи Лапац и „најзад“ „један снажан талас заплусну цесту и отплови све нас“.

Овај потоп, у списатељичиној визији, стравичнији је од оног библијског: иза овога не остаде ни Ноје ни његова барка.

Шта у овим сновиђењима значи поплава, шта Турци, шта зачепљено ушће и талас који опусте Лапачку долину, није тешко одго-нетнути. Није, јер између оне почетне слике у којој на Книнској тврђави

видимо монструма са обрвама које обликују латинско слово В и сна о поплављеној Лапачкој долини смештене су бројне слике бежаније, основне побуде за писање овога романа.

Та бежанија пред таласом који „отплови све нас“ за списатељицу је пустошење њеног завичаја без остатка. Пред њеним очима су непрестано слике изгнаничких колона под августовском жегом, а затим их види „у магли и киши јесењој“, па „под снијегом који омотава, скрива нагрђено“, Она моли Бога да јој сачува „разум и срце од мржње“ и да их сачува свим несретницима који се у дугој колони вуку преко Босне, ређајући готово на пуне две стране њихова презимена, која често означавају и читава села и засеоке, слављенике исте крсне славе. Знајући да тиме списак оних који су у колони није исцрплен, моли Бога да сачува и оне које није споменула, „чија презимена сам“, каже, „позаборавила“.

Списатељицу ужасава чињеница што то није *сеоба*, већ *бежанија*. Ужасава је што свет из њеног завичаја у паници, без јасно одређеног разлога и циља, па и правца кретања, срља некуда, а нема испред себе вође у чију би се мудрост поуздао и за којим се са вером и надом иде. Нема свога Арсенија Чарнојевића, мада је њихова колона и дужа, и бројнија, и жалоснија од оне коју је славни патријарх крајем 17. века са Косова и Метохије у Панонију водио. Неупоредиво је већа и тужнија и од оне колоне коју су Исаковичи половином 18. века из Паноније преко Карпата у Русију водили. Уз то, ову колону с краја 20. века не пуштају да у миру у своју неизвесност иде: туку је авиони, поново гину жене и деца на Петровачкој цести, само што је оне о којима је пре пола века Бранко Ћопић певао смрзавао „февруар у магле замотан“, а ове жеже несносна августовска јара. Ношена оним страшним таласом који ју је из завичаја „отплатио“, ова колона на том таласу плута без своје барке и свога Ноја, по води којој се крај нигде не види.

Допиру до списатељичиног скромног боравишта у Новом Саду изнемогле старице, родбина и познаници. Чује од њих „уживо“ оно што је на ТВ гледала и о чему се у штампи готово кришом шапутало.

Чује приче од њих и ужасније од оних које су се већ чуле. Најпотреснија је она из које сазнаје да је један бивши борац, у безнађу и нервном растројству, аутоматом којим се борио и доживео „не војнички већ политички пораз“, у приколици коју више трактор није могао да

вуче, изрешетао жену и троје деце, а последњим метком лишио живота и себе. Уз друм је, кажу, на сличан начин много таквих остало.

Шта су све доживљавали изгнаници када су коначно допрли до некаквог сувог прибежишта, до свога брда Арарата, нашло се на средишњим страницама овога романа. Са тих страница чују се болни крици и јауци изгнаника из завичаја Ковиљке Тишме Јанковић. Тешко да ће се икада са страница наше историографије, на којима ће се истраживачи спорити око броја, разлога и сврхе ове бежаније, чути крици и јауци какви допиру са страница овога романа. Неће, јер је на овим страницама и лични бол списатељичин који је тишти и у сновима и јави. Овде се дозивају њено детињство и њена садашњост, па се тако време од преко пола века увезало у један чвор, чији почетак и крај личе једно на друго: почетак је у магли, крај у олуји. Кроз маглу и олују и у оном временском чвору између њих, она трага за људима из завичаја. Ретко их среће уживо: чешће су они у њеним сновима, у асоцијацијама, у сећањима дугим преко пола века. У потрази за њиховим судбинама, трага она и за самом собом.

Закупљена својим завичајем, и то дубље неко ико ко се њиме као темом бави, а посебно оним што је „Олуја“ у њему учинила, ауторка је свесна чињенице да је све што се у њеном завичају збива део неких крупних и не лако видљивих губања у свету и да се онај талас који „отплави“ Лапачку долину неће у њој зауставити. Њена Лапачка долина је била само прва на удару тога моћног таласа, а њени браниоци су били малобројни и сами.

Откуда тај чудни талас креће и зашто нико бране пред њега не ставља, јасно је из изјава знаменитог америчког лингвисте и данас бриљантног политичког аналитичара Ноама Чомског и генерала Џулвана, које списатељица, као мото за поједина поглавља свога романа, цитира. У њиховим изјавама она налази одговор на питање зашто се у ово наше време читав свет бурно таласа. Тиме тема овога романа излази из свога завичајног круга и сврстава се у ред тема које данас закупају читаво човечанство.

Овај роман Ковиљке Тишме Јанковић по обиму је знатно скромнији од онога који му претходи и на који се тематски надовезује, а друкчије је и конципиран од њега. Ауторка је овде прибегла посве специфичној композицији романескне грађе. Будући да је свет овога романа смештен у временски оквир од пола века и да више живи у њеним сећањима

него што се може срести и видети, тај свет у роману не повезује хронолошки след, већ асоцијације које искрсавају у њеној имагинацији. Оно што се збива САДА буди ауторкине асоцијације на оно што је било НЕКАДА, те се може рећи да композиција овога романа почива на начелу НЕКАДА и САДА. Стога је ауторка сва своја казивања у овом роману поделила на пет група асоцијација, што заправо представља његових пет међусобно релативно независних поглавља.

У центру сваке групе асоцијација, сваког поглавља, смештен је по један главни лик око кога се плете посебна новела, те је тако овај роман сачињен од низа новела које у јединствену целину повезује ауторкин лик. Њихове судбине неодвојиве су од њене судбине, те су казивања о њима, кад посредно кад непосредно, увек казивања и о њој. Она је тако главни јунак овога романа и стожерни елеменат његове композиције. Стога је то, са становишта ауторкиног односа према теми, превасходно аутографски и историјски роман, а по својој композицији он спада у асоцијативно-новелистичке романе. Сваки од ликова тих новела носи у себи тешку животну драму, и своју и свога творца.

Међу тим новелама најдраматичнија је она о списатељчиној сестри од стрица Саји. Сестре се нису сретале од завршетка Другог светског рата па до заједничког боравка у једном бањском лечилишту у Србији 1992. године. Сада су у истој соби и списатељица, док је чула њено име, почиње да слути ко би могла бити та од ње знатно старија жена са којом дели собу. Зато је провоцира питањима чији одговори би могли да потврде њене слутње. Питања Саји дају до знања да их поставља неко ко до појединости познаје њено младалачко доба. Тек трећи дан синула јој је мисао ко би то могао бити, да би „тихо, ојађено“ рекла: „Јој, Вукана, па наши покојни очеви су рођена браћа, нас двије смо сестре од рођених стричева.“

Том дирљивом сусрету што се збива сада претходи тродневно списатељчино присећање онога што се са Сајом збивало некада, у ратним и поратним годинама. У томе „некада“ Сајин живот је пун драме и узбуђења. Списатељица се посебно живо сећа Сајиних промашених љубави. Они које је волела или су у рату, као њени саборци, у Шестој личкој дивизији гинули или су после рата касно до ње стизали: верила се за онога кога не воли, не знајући ни сама зашто. Сада је Саји преко шездесет и списатељица не може бити сигурна да ли је то она девојка која је са Сремског фронта дошла у село са великом

бразготином, начињеном бајонетом, на врату, јер она ту бразготину вешто скрива.

Међу онима који су са својом љубављу према Саји закаснили мора се споменути Дане Делић зато што је њега посебно волела и што је казивање о њему уско везано за казивање о Саји. Узето посебно, то казивање је једна посве кратка прича, цртица, скица за развијенију причу. „Био је дуго наставник Милицијске школе у Загребу. Ожењен је био Хрватицом, добром женом“. „Олуја“ их је затекла у његовом родном селу. Син им је у Загребу мобилисан у зенге-ушаше. „И сад кад се ово зло зби, Дане не крену у бежанију... Али, кад је наишла ушашка ордија, преклаше га на трему. А жена му, кукавица сиња, била утекла у шумарке изнад куће, али набасаше на њу, те је усмртише... убише своју сународницу, католикињу“... „То је приказивала и страњска телевизија“, причају изгнаници списатељици. „И баш Данин син показива ђе је нашо мртвог оца, ђе мртву матер. Кажу, плака` је ка` мало дијете.“

У време „Олује“ Саја и Вукана се дозивају телефоном. Саја из Новог Београда, Вукана из Новог Сада. Вукана Саји не сме да каже све што је чула од изгнанника, јер „Кад би Саја знала шта се десило са Даном Делићем, пресвисла би.“

И друга казивања о судбинама људи у „Олуји“ су кратка и више су то скице, подстицајни мотиви за новеле него што су то у овако језгровито писаном роману могле да буду новеле у свом развијеном облику. Те кратке скице, цртице из живота људи, својим суштинским литерарним одликама нуде се да се развију у шире литерарне творевине, у новеле. Ми их овде стога овде условно тако називамо. Такво је казивање о Бранку Свилару, браниоцу Аеродрома на Удбини, где је био „час на топу, час за митраљезом, час на спортским војним такмичењима.“ Па, ето и тај је морао да бежи са Удбине, али списатељицу асоцијације одмах воде ка једном другом јунаку који је такође морао да бежи са Удбине. Тај јунак је Стојан Дивјак. Обојица су са Удбине бежала пред ушашама, само Дивјак `41. а Свилар `95. године. Оно што се са Стојаном Дивјаком збивало на Удбини и што га је натерало у бег скица је за развијенију литерарну форму.

И казивања о Дани Катићу једно је од оних вештих ауторкиних скицирања портрета људи. То је онај „хармоникаш из Пећани“ кога су знали српски борци „од Слуња до Удбине“, али његова браћа чуше у „Олуји“ да је Дане настрадао, па кад стигоше кући, најђоше на стра-

вичан призор: „нађоше у дворишту мртва брата без главе. Два дана су претраживали двориште и воћњаке, али главу нису нашли, те га сахранише без главе.“

И списатељичин поход Манитој дрази и њена заокупљеност легендом о настанку Лапачке долине казивање је новелистичког типа. У ту новелу уграђена је прича о Гојку Медићу. Њено лутање по Манитој дрази и упорно тражење извора који су Турци, кажу, давно запречили, подсетило је на вратоломну јурњаву њене мајке по тој дрази да последњи пут види свога брата Гојка Медића, ратника партизана. И све тако, од јунака до јунака, од догађаја до догађаја, од САДА до НЕКАДА ауторку овога романа воде асоцијације.

Ауторку под именом Вукана, како су је од миља у родбини звали, лако препознајемо у њеном роману. Препознајемо је по личном, често и исповедном тону, по болу за изгубљеним завичајем и страдања људи изгнаних из њега, али и свих других који недужно страдају на овоме свету. Познајемо је и по жестини коментара прилика и неприлика у којима живимо, кад из литерарног направи излет у публицистички стил. Све је то донело на свет један ретко поетизован роман са чијих страница се чује њена болна тужбалица, њено бугарење над опустошеним завичајем.

Овај роман је једна елегија, ламент над изгубљеним завичајем, и стога ће ова књига бити посебно драга онима који су остали без завичаја, без обзира звао се тај завичај Лика, Кордун, Банија, Книнска Крајина, Босанска Крајина, било која опустошена српска крајина. Овај роман говори о свим тим крајинама јер су им судбине исте. Нико о унесрећеним Крајишницима није досад писао са више личне патње и бола и са више литерарног умећа од Ковиљке Тишме Јанковић. Таква је она у свом укупном књижевном раду, а роман *Дозиви кроз олују* круна је тог рада.

Павле ИЛИЋ, проф. др.

СТУДИЈЕ И ОГЛЕДИ
VI коло, књига 2 (22)
ИТП „Змај“ Нови Сад, 2007.

АТЛАНТИДА ИЛИ ТРОЈА

Читајући роман Ковиљке Тишме-Јанковић *Маїлени дани*, пребогатим језиком исписану поему о трагичној судбини српских села пунске Лике у првој половини невеселог двадесетог вијека, а дубоко свјестан и трагедије која се догодила њиховим потомцима на истом простору педесет година касније, наметале су ми се двије доминантне метафоре, те тако и дилема да ли је то роман о *Айланџиди* или роман о *Троји*? За тако шта било је премного разлога и у роману и ван романа, у догађајима којима смо били непосредни свјedoци и у којима је тај животни простор претворен у pepeo из кога се више неће подићи феникс српског етноса.

Простор Српске Крајине постао је за своје вишевијековно становништво што и Атлантида за своје грађане. Нестанком са историјске, политичке и животне сцене, данас је само болна успомена, а сутра легенда и још један трагични мит српског етноса. Он се већ пресељава у литературу, у којој су *Маїлени дани* један од првенаца, тамо гдје сваки народ одлаже најдрагоцјеније емоције, наде, заблуде и чиме превија душу и ране.

Главни јунаци романа нису појединци, већ породице везане простором и националном судбином, те пријатељским и брачним везама. Њихови драматични животи одвијају се у неколико села између Пљешивице и Уне, у троуглу варошица Доњег Лапца, Срба и Кулен-Вакуфа. Радња, односно низ паралелних радњи које се укрштају и рачвају онако како се додирују и преламају животи млађих чланова сваке по-

родице, почиње у годинама непосредно пред Први свјетски рат, повратком печалбара из далеког свијета на родна огњишта. Сљедећи крупни догађаји који не остављају по страни ни овај усамљени кутак гдје живе мирни људи задовољни својим сиромаштвом и многобројном чељади, јесте Свјетски рат и погибелъ мушких чланова ових породица на далеким фронтovima, колонизација, кад дијелова породица одлазе на *добровољачку* земљу у Подравини и Бачкој, велика економска криза и стварање сезонског пролетаријата, те катаклизма Другог свјетског рата и страшни геноцид који ће мржњом опијене усташе вршити над овим породицама и у њиховом завичају и широм Независне Државе Хрватске и који ће доста касно да заустави народни устанак. Роман се завршава првим побједама и враћањем самопоуздања преосталог народа да се може и треба одупријети злу и једино тако остати човјек и опстати на свом огњишту.

Мирни периоди живота, кад вријеме радње није само по себи драматично, најбоље говоре о виртуозности Ковиљкиног стила, кад под кровом сваке породице филигрански богато и вјешто слика вртоглаве колоплете емоција и страсти, љубави и мржње међу најближима, сву сложеност породичног живота, разлоге за њихову срећу и несрећу и начине на које се оне манифестују од куће до куће. У тим интермецима кад су заборављени од историје и препуштени себи, својим бригама и сновима, они се уче човјечности од родитеља и једни од других, не кријући осјећања ни кад их преплави мржња, страх, одбојност. Биће да је психологија ликова најбоља препорука овога писца и ове књиге, која је ткана и од безбројних детаља и од крупних историјских догађаја. Аутор не заборавља ни природу и пејсаж којим су јунаци окружени, имајући у сваком тренутку будно око за дивљину и љепоту крајолика што се издиже изнад Уне. Те поетичке особености дале су роман-фреску у којој се одражава судбина народа у свој својој љепоти и трагичности, залудности и сврсисходности.

Динамично протицање животне свакодневице у кућама Обрадовића, Дивјака, Медића и других породица кулминира, без њихове воље и доприноса, у ратни хаос. Измаглица у којој су се рађали њихови дани и пратили један другог, у трену постаје густа завјеса магле која гута њихове животе. Тако је ова свеобухватна фреска насликана маглом, а нијансе и сјенчења аутор је постигао мијешањем породичног живота и историјских догађаја.

Најзачудније у овоме роману је његов језик. Богатство и раскош језичких склопова и танано испредање психолошких портрета сваког од многобројних јунака плијениће читалачку пажњу на начин какав се одавно не сусреће у нашој литератури. Ту несвакидашњу хармонију текста и читаоца нарушаваће, на жалост, гомилање истих имена, који у згуснутим догађајима отежавају препознавање и повезивање ситуација. Аутор је највјероватније имао аутентичне догађаје и аутентичне породице као предложак за догађаје и јунаке свог романа и из тога разлога задржана су и аутентична имена, али се тиме добило само отежано оријентисање кроз текст. Но, стрпљиви читалац ће и са овим радосно излазити крај и бити обогаћен умјетнички убједљивом и трагичном сликом свијета попут слика што нам већ вјекovima пружа античка књижевност.

Рајко ЛУКАЧ

КЪИГА ПРВА

